

ויביאו הדבר לפני הגר"א ז"ל בוילנא, ויען ויאמר הגאון ז"ל, הנה בלא ספק בשבת הראשונה אחר התתונה התנהג הנגיד עם חתנו להתפלל בבית הכנסת הגדולה בהדרת כבוד כדרך הנגידים [כמו שהיה המנהג אז], וידע אז את מקום חותנו אשר בבית הכנסת, על כן זאת העצה כי יולך הנגיד גם עתה את האברך לבית הכנסת הגדולה להתפלל, ובבואם פנימה יצוה הנגיד להאברך שילך מעצמו אל מקומו שבבית הכנסת, כי אחרי אשר בזכרונו יודע את כל הדברים אשר נקרו ויאתו בעת שהיה אצל חותנו, על כרחך גם מקום חותנו שבבית הכנסת הגדולה צריך להיות רשום בזכרונו. וזה יהיה נסיון אמיתי, כי אם האברך הוא רמאי וכל הסימנים שנותן צריכים אנו לומר שיודע הוא על ידי מה שנקרה עם האברך המעגן ויחקר ממנו את כל זאת כדי לרמות בו, ואם כן הרי הוא איש רשע ובליעל ועושה מזימות לטמאות אשת איש, בליעל כזה לא יעלה על לבבו לחקור על מקום התפילה שבבית הכנסת, כי במקום מחשבות רשע וטומאה לא יעלה מחשבה ורעיון של קדושה.

והנסיון עלה יפה, כי האברך לא ידע בבית הכנסת לפנות על ימין או על שמאל. אחר כך לקחוהו ויסרוהו כמשפט ויודה כי לא הוא חתן הנגיד, ורק מאשר נודמן עם המעגן האילי בפונדק אחד וחקר ממנו הכל יודע את כל אלה. ולא האריכו ימים, ויבא המעגן האמיתי ואותו הכירה האשה וכל משפחתה כי הוא זה.

(שפתי חן, מר' חיים ב"ר אברהם נאטענזאהן, ווילנא תר"ס, ויגש דף לב; 'תולדות אליהו', מר' אריה ליב פרומקין, ווילנא תר"ס, פ"ה אות כו בהערה, ששמע את הסיפור מפי אביו הג"ר שמואל קעלמער)

מו, ח-כז: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו, בכר יעקב ראובן.

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו, בכר יעקב ראובן, ובני ראובן, חנוך ופלוא וחצרן וברמי. ובני שמעון, ימואל וימין ואהר ויכין וצחר ושואל בן הכנענית. ובני לוי, גרשון קהת ומררי. ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח, וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרן וחמול. ובני יששכר, תולע ופוח ויוב ושמרון. ובני זבולון, סרד ואלון ויחלאל. אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפרץ ארם ואת דינה בתו, כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש. ובני גד, צפיון וחגי שוני ואצבן ערי וארודי ואראלי. ובני אשר, ימנה וישוע וישוי ובריעה ושרח אחתם, ובני בריעה חבר ומלכיאל. אלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו, ותלד את אלה ליעקב שש עשרה נפש. בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן. ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן אן, את מנשה ואת אפרים. ובני בנימן, בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד. אלה בני רחל אשר ילד ליעקב, כל נפש ארבעה עשר. ובני דן חשים. ובני נפתלי, יחצאל וגוני ויצר ושלם. אלה בני בלהה אשר נתן לבן לרחל בתו, ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבעה. כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב, כל נפש ששים ויש. ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים, כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים".

הנה הוא מונה כאן שבעים נפש עם ג' נקבות, דהיינו, שרח ודינה ויוכבד¹ [שד"י סימן"]. וכנגדן הם המשפחות שמונה בפרשת פנחס, דהיינו, שחישב שם אלו הבנים בעצמן, אך כאן הם שבעים עם הי"ב שבטים, ושם אינו חושב אלא המשפחות שיצאו מהן, אבל השבטים אינו חושב. ועל זה משלים, ששם חושב בני מנשה ואפרים, מה שאינו חושב כאן, והם בני מנשה ח', דהיינו, מכיר וגלעד ואיעזר וחלק ואשריאל ושכם ושמידע וחפר. וד' בני אפרים, דהיינו, בכר ושותלח ותחן וערן, הרי י"ב, זה משלימין הי"ב שבטים שחישב כאן.

ועדיין חסרין חמשה, משום שכאן הוא שבעים עם אפרים ומנשה, ושם אינו חושב אותם, [וכן] נגד הג' נקבות אינו חושב שם. ועל זה משלימין בני לוי, כי כאן אינו חושב אלא ג', דהיינו, גרשון וקהת ומררי, ושם חושב שמונה, אלו הג' [הנוכחים, והוסיף עליהן] ולבנה וחברון ומחלי ומושי וקרח, הרי חמשה נגד אלו החמשה, הרי [סך הכל] שבעים. אך שם חסרין ה' משפחות, ואינן אלא ס"ה, דהיינו, אוהד מן שמעון, וג' מבני בנימין, דהיינו, גרא ובכר וראש², וישוה מבני אשר וסימן, פעמיים שלוש עם ג' ב' ר'. נמצא חסר ה' משפחות מע'. וזה שאמר "כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז, ז), כי כל האומות הם שבעים, וישראל הם ס"ה³.

וחושב ל"ב בני לאה, וי"ו של זלפה, וי"ד של רחל, וז' של בלהה. וסימן, כל שפחה היה לה בנים חצי של גברתה. וע' נפש אלו, הם נגד ע' פנים שיש לתורה, ול"ב של לאה וי"ו של שפחתה הרי מ"ט, כנגד מ"ט פנים. ובין כולן ע', וכנגדן הם ע' פנים לתורה.

(כתב יד לקוטים מתלמידי רבינו הגר"א, אוסף כנסת ישראל; וב'אדרת אליהו' מהדורת רבי שמואל לוריא, ווארשא תרמ"ז, בקיצור מהוספה מכתב יד; ועיין גם ב'הכתב והקבלה')

ז. כאן נוקט הגאון כאותה שיטה שמצרפים למנין השבעים נפש את יוכבד. והוא מובא ברש"י כאן פסוק טו: "אלה בני לאה... שלשים ושלש, ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל"ב אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר, שנאמר (פנחס כו, נט) 'ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אותה ללוי במצרים', לידתה במצרים ואין הורתה במצרים". וב'אדרת אליהו' על שמות (א, ה) 'שבעים נפש', כותב הגאון: "פשטא דקרא הוא עם יעקב ואף על פי שכתב 'יוצאי ירך יעקב' וכו'".

הענין הוא, שכאן מוכרח היה הגאון לומר שהוא עם יוכבד, משום לשון הקרא 'כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש'. ובקרא אינו אלא ל"ב, וגם שבכתוב אומר 'ובנותיו' לשון רבים, ואם נצרף את יעקב, אינו אלא בת אחת והיא דינה. אלא על כרחך שכוונתו כאן בצירוף יוכבד. אם כי בפשטא דקרא אפשר לומר, שאגב בניו כתב ובנותיו, כדרך הקרא, אולם באם יש מקום לדרוש דרשינן טעם לשבח.

ח. זה נוסף מ'אדרת אליהו'.

ט. למעשה חסרות שם לבנימין חמש משפחות, שהרי כאן הוא מונה לבנימין עשרה בנים, ושם בפרשת פנחס מונה רק חמשה בנים. אלא דמונה שם גם עוד שנים שהם נכדים, והם ארד ונעמן, שארד ונעמן דפרשת פנחס אינו ארד ונעמן דכאן, אלא הם נכדים לבנימין, בניהם של בלע. וארד ונעמן הבנים, חסרים שם. לכך אמר הגאון שחסרים ג' מבנימין. והנראה, שנקראו על שם דודיהם שמתו, לכן אמר הגאון שגרא ובכר וראש חסרים. אגב, יש להדגיש, כי יש משפחות בפרשת פנחס ששמן שונה מאשר כאן. ואולי יש לומר שבאמת הם מתו, ושם נמנים אחרים. ולא טרח הגאון להביאם כי ממילא משלימים למנין. ואחרי זה מצאתי ב'אדרת אליהו' בפרשת בלק מהדורא תליתאה כב, ה. באריכות דברים.

י. רצה לומר, שהם ראשי המשפחות שמהם נפרצו כלל ישראל.